

فیروز کوه

احمد علی کهزاد

بنیاد فرهنگی کهزاد

یکی از شهرهای معروف کشور ما که در حدود نهمصد سال قبل چون ستاره‌ئی از افق کهسار غور طلوع کرد و مدت تقریباً دو قرن در آسمان شهرت بلند آوازه بود، شهر فیروز کوه بود که پایتخت یکی از مقتدرترین سلاله‌های تاریخی افغانستان بشمار میرود.

غور شاهان که در صفحه‌های تاریخ به صفات ملوک جبال و ملوک غور و ملوک شنسبانیه و سلاطین شنسبانیه و شنسبانی‌های مندیش و مندیشیان شنسبانی و غوریان و غیره یاد شده اند عبارت از یک سلسله پادشاهانی میباشند که اطراف شخصیت‌های اولیه ایشان را پرده‌های اسطوره فراگرفته و مراکز اولیه اداره و حکمرمائی ایشان هم تا اندازه زیاد مجهول است. تا اینکه ملک عزالدین حسین قلمرو خویش را میان پسران هفتگانه خود تقسیم میکند و علاقه‌ئی بنام «ورشاد» به یکی از پسران او موسوم به ملک الجبال قطب الدین محمد میرسد و او گروهی از اعیان و رجال را به تجسس محل مناسب برای پایتخت تعیین میکند و ایشان موضع فیروز کوه را بجهت آبادی قلعه و شهر تعیین میکنند و بدین ترتیب شهر فیروز کوه پایتخت غور شاهان بمیان می آید و بانی آن ملک قطب الدین محمد سوری است که معاصر بهرامشاه غزنوی می زیست.

تا جائیکه از متون تاریخی بر میآید گفته میتوانیم که ملک قطب الدین بعد از اینکه محل و موقعیت فیروز کوه را برای آبادی شهر تعیین نمود و کار را شروع کرد، بین او و سائر برادرانش مخاصمت درگرفت و شدت پیدا کرد. در نتیجه ملک قطب الدین به خشم شده، فیروز کوه را گذاشت و به دربار بهرامشاه غزنوی پناه آورد و قراریکه میدانیم بدون جهت به قتل رسید. نزدیک بود که بنای شهر فیروز کوه مهمل بماند ولی بهاءالدین سام یکی از برادران ملک الجبال قطب الدین از علاقه مخصوص خودش که «شنگه» نام داشت به فیروز کوه آمده و نقشه‌های برادرش را در عمران شهر و قلعه فیروز کوه تعقیب کرد و عملی ساخت. این اولین کسی است از پادشاهان غور که در سنه ۵۴۴ هجری قمری در شهر نوساخت فیروز کوه بر تخت سلطنتی جلوس کرد. بدین طریق فیروز کوه بمیان آمد و آباد شد و در عصر پسران سلطان بهاء الدین یعنی سلطان غیاث الدین و سلطان عزه الدین، مخصوصاً در دوره و سلطنت طولانی چهل ساله سلطان غیاث الدین غوری به اوج ترقی و آبادی رسید.

این شهر مجلل که روزی پایتخت یکی از سلاطین مقتدر و کانون یک شاهنشاهی بزرگ بشمار میرفت و مانند غزنه نام آن بلند آوازه بود با مرور زمانه طوری در پرده‌های فراموشی پیچید که در روزگاران ما نام و نشان آنرا هم کسی سراغ داده نمیتواند.

فیروز کوه اصلاً به معنی لغوی کلمه اسم خاص کوهی است از کوه‌های وطن ما که تا امروز از بین نرفته و اگر مختصر نگاهی روی نقشه جغرافیایی افغانستان افکنده شود، این نام روی رشته جبالی در شمال مجرای علیای هریرود جلب نظر میکند. ما در ولایت هرات و در حصص علیای هری رود دو سلسله کوه داریم بنام های «فیروز کوه» و «سیاه کوه». در حقیقت امر این هر دو کوه یک توده مترکم بوده که مسیر هری رود بعد از علاقه «دولت یار» بطرف هرات آنرا از هم پاره کرده و سوا نموده و به دو سلسله جبال تقسیم کرده است که شمالی آن به فیروز کوه و جنوبی آن به سیاه کوه معروف شده است.

با اینکه تجسس موقعیت خرابه های شهر فیروز کوه در گرد و نواح و اطراف سلسله کوه فیروز کوه امر طبیعی بود، باز هم کسی به این فکر نیافتاد و تا این اواخر کسی به جرئت گفته نمیتوانست که پایتخت غور شاهان کجا بود.

در این اواخر یا دقیقتر بگویم در ماه سنبله سال ۱۳۳۶ کشف یک آبنه جدید تاریخی اسلامی عصر غوری بنام «منار جام» که معرفی آن مقاله جداگانه بکار دارد، مرا وادار ساخت تا موقعیت فیروز کوه را در همین نقطه تعیین کنم چنانچه در موقعش این نظرات را ذریعه رادیو و جراید به اطلاع مراکز فرهنگی و علاقمندان تاریخ افغانستان رسانیدم.

منار جام در کنار مجرای هریرود در ۴۵ کیلومتری شمال «شهرک» و در ۶۵ کیلومتری شمال شرق «خواجه چشت» در محلی کشف شده که بنام «جام» شهرات دارد. جام امروزه دهکده کوچکی بیش نیست که قریب دهکده دیگری بنام «کمنج» واقع شده. پس دهکده «جام» امروزی از محل و موقعیت فیروز کوه، شهر باشکوه و معروف غور شاهان نمایندگی میکند و منار بلند و حیرت آور جام که خوشبختانه تا امروز حفظ شده است بعد از هفتصد سال بر عظمت پایتخت سلاطین غوری در یکی از نقاط کهستانی کنار مجرای هریرود شهادت میدهد.

شبه ئی نیست که ملوک جبال غور، ملک قطب الدین و برادرش بهاء الدین و مخصوصاً در زمان سلطنت فرزندان بزرگ اخیر الذکر یعنی سلطان غیاث الدین و سلطان معز الدین دو پایتخت در غور داشتند یکی دارالملک تابستانی و دیگری دارالملک زمستانی. پایتخت تابستانی همان شهر فیروز کوه و پایتخت زمستانی شهری بود در زمین داور که متأسفانه محل و موقعیت صحیح و دقیق آن هم هنوز تعیین نشده و مطالعه و تدقیق میخواید.

به اساس شهادت قاضی منهاج السراج در طبقات ناصری میان این دو دارالملک چهل فرسنگ فاصله بود که اگر هر فرسنگی را ۷ کروه یا ۲۱ کیلومتر حساب کنیم این فاصله به ۲۸۰ کروه یا ۸۴۰ کیلومتر میرسد و از یکی از نقاط زمین داور تا محل جام فعلی کنار هریرود مطابقت میکند. همه میدانیم که زمین داور که در جنوب غور افتاده آب و هوای ملایم دارد که در زمستان خیلی خوش آیند میباشد. پایتخت تابستانی طبعاً باید در نقطه مقابل یعنی در شمال باشد و دهکده جام که از محل فیروز کوه قدیم نمایندگی میکند، درست در شمال در دامنه های کوه های فیروز کوه افتاده که برای زندگانی ایام تابستان مساعد است.

خلاصه فیروز کوه پایتخت سلاله غوری که روزی مرکز اداری و سیاسی و مملکت داری و کانون علم و فضل و دانش و هنر دوره غوریان بود و در تاریخ و ادب و فرهنگ افغانستان شهرت بسزائی دارد، دیگر به حکم مجهول نمیرود و موقعیت آن هویدا شده است. امید داریم تحقیقات آینده صفحه های نوینی از متروکات تاریخی آنرا بما معرفی کند. / ۱۵ ثور ۱۳۳۸ /